

DELS ORÍGENS ALS PRIMERS ANYS DEL TOMB DE FOC

Heribert Masana

Érem joves. Formàvem part de la colla del drac de la Geltrú i corrien els anys 90, tota una època. Diferents factors van confluïr alhora i van esdevenir-se certes novetats dins la festa major de la Geltrú.

L'any 1994 ens va néixer primer la idea de realitzar un ball de diables a la Geltrú. Aquest ball de diables seria del drac de la Geltrú i només sortiria un cop l'any en el marc d'una nit de foc dins la festa major del nucli. Només amb el jovent que ens movíem per la plaça de la Vila ja va sortir una llarga llista de gent que s'apuntava a la iniciativa. La veu va córrer...i dins la junta del drac alguns dels seus membres no van veure amb bons ulls la proposta. Fins i tot s'havien arribat a realitzar alguns esbossos sobre els diferents personatges i vestits dels futurs diables. Els pocs joves que estàvem dins la junta estàvem en època d'efervescència, acabàvem de fer la nostra pròpia bèstia de foc casolana (una mena de cabra, estrenada el 1993, que sortia per la nit de sant Joan, sense demanar permís a ningú), formàvem part de la colla de tabalers del drac i començàvem a anar en grup a veure d'altres festes i correfocs d'arreu del país. Per altra banda, ens apassionaven els moviments dinàmics i la llibertat de foc de la cabra de Reus i la teníem com a referent. Però la realitat pesava i molt. Podíem somiar a estones, però no deixàvem de ser uns simples tabalers d'una colla amb molta gent, amb una nova responsabilitat molt costosa. Gestionar-nos a nosaltres mateixos com un grup de joves que tocàvem el timbal tenia la seva dificultat. Per això, suposo, que buscàvem escletxes per allà on podíem, o per allà on ens deixaven. Com portar una estona els dracs per les Matinades de la Geltrú, mentre els portadors oficials tocaven els tabals, a mode d'intercanvi.

Al programa de la festa major de la Geltrú d'aquell 1994 ja es prefigurava alguna cosa en l'article "Perdut en un món" (que era el meu primer text publicat), on ja s'entreveu una festa de foc amb dracs, diables, carrerons, fanals, gent participant-hi...

El 1994 també va ser l'any que el drac de la Geltrú es constitueix com a entitat i amb els seus propis estatuts, desvinculant-se de l'Agrupació de Balls Populars. I tot plegat va confluïr amb un acostament creixent a l'Associació de Veïns de la Geltrú per tal d'unificar esforços i impulsar el calendari festiu del nucli: Corpus, Festa Major i santa Gertrudis, però sobretot la Festa Major. I va ser en aquest marc d'on sorgiren una sèrie de propostes a partir de 1995. Des d'altres sectors del drac de la Geltrú es volia recuperar l'antic i desaparegut entremès de quan la mulassa de Vilanova havia

llençat foc i anava acompanyada de quatre diablots. La iniciativa, però, com aquella idea nostra del ball de diables propi o d'altres iniciatives de fer uns balls de cavallets o de bastons geltrunencs (aquestes dues últimes van néixer de l'Associació de Veïns), van quedar en això, en pures propostes dins d'una tempesta d'idees en el marc d'una època d'ebullició.

Però aquells joves vam continuar. Devíem notar que la festa major de la Geltrú ens podria obrir l'escletxa a certes de les nostres dèries i, clar, ens podia la il·lusió, les ganes, les energies. Joventut en estat pur. Així que em va sorgir el lema de "La Geltrú es mou amb tu" i el 1995 vam crear el primer dibuix per aquesta marca, que era el campanar geltrunenc convertit en un coet volador que es disparava cap el cel. Una il·lustració que vam crear i li vam ensenyar primer a Salvador Masana Mercadé, reconegut artista de la Geltrú, i ell ens acabà d'assessorar per fer algun retoc. Recordo perfectament que ens va somriure, veia com els joves apostàvem pel seu nucli. Era la màgica combinació de l'energia de la joventut amb la saviesa d'una persona de cabells blancs i espadenyes blanques.

I d'entre tot, als mateixos joves ens quedava la idea evolucionada de realitzar un acte nou per la festa major de la Geltrú, un acte que combinés la nit i el foc. Era l'època d'altres sectors de jovent que començaven amb tot allò dels jocs de rol i, a nivell casolà, nosaltres ja havíem muntat una mena de petites escenografies d'estrets carrers que donaven la volta i pel mig féiem circular petites figures de dracs amb focs de llumins. Inventiva al poder. D'allò ja en déiem "Tomb de Foc", una denominació que em va sorgir. Per altra banda, havia llegit el conte "Al marge dret de la Pastera" (escrit per Francesc Marc Àlvaro amb il·lustracions de Rosa Altés), publicat el 1987, on s'explicava la llegenda de la fundació de la Vila Nova arrel d'una parella de geltrunencs que decidiren saltar a l'altra banda del torrent i d'aquesta manera escapar-se dels mals usos i abusos del senyor feudal del castell de la Geltrú. En aquest conte es comença explicant que, si una nit de diumenge de Pasqüetes (després de Pasqua Florida) doneu unes tres voltes seguides a l'entorn del castell de la Geltrú, passant pel carrer Arengaders (anomenat popularment com a carrer de les Bruixes), us apareixeria un gat negre, que és l'esperit perdut i vençut d'aquell antic feudal, que encara miola i volta pels carrerons dels entorns del castell, nostàlgic d'altres temps. L'il·lustració de la Rosa Altés, que acompanya aquest preàmbul, és del tot evocadora: uns vailets corrent pels voltants del castell, l'estret carrer Arengaders, una bruixa amb escombra que s'ho mira i el gatot negre. I aquesta idea de donar tombs a l'entorn del castell de la Geltrú també va influir. Ens imaginàvem certs dracs de poble de la comarca (com el de la Gornal i d'altres) que acompanyessin els dracs de la Geltrú i tots plegats amb el seu foc anessin donant voltes al

castell, passant pel carrer Arengaders, durant una nit de la festa major. I d'aquesta manera, tot plegat va confluïr en proposar el Tomb de Foc per la festa major de la Geltrú de 1995. El primer va ser durant la nit del diumenge 13 d'agost d'aquell any, i se'm va ocórrer de batejar-la com a "Nit Llunàtica", tal com Mataró tenia la Nit Boja de les Santes i els vilanovins se'ns diu que som una colla de llunàtics, doncs fot-li lluna, sempre la màgia de la lluna que, vés per on, ens ha anat acompanyat amb d'altres actes festius que, alguns d'aquells joves, ara ja adults, hem organitzat per la nostra ciutat, com les Comparses de Nit pel Carnaval de Vilanova o la Nit Major per la Festa Major de la ciutat. Tot té la seva explicació.

Per aquesta raó, ja des dels seus orígens, el Tomb de Foc passa per l'estretor i revolt del carrer Arengaders, tot donant la volta al castell. El que sí es va modular, des de la seva primera edició, va ser el recorregut, el qual s'allargaria donant un gran tomb per tot el casc antic de la Geltrú i acabant a la part nova, on s'acabaria la festa amb la revetlla popular i l'orquestra de torn.

Des d'aquell primer any fins el 2005 la nòmina de dracs i bestiar de foc convidats va ser triada amb certs criteris, com el de mostrar diferents tipologies de figures, combinant dracs de les comarques més properes o de més lluny, però sempre amb la intenció de mostrar-les i que la gent les coneixés i descobrís. Cap any vam repetir de figura convidada. Per aquesta raó sempre al programa de la festa major apareixien amb les seves respectives fitxes explicatives amb fotografia inclosa. Van ser els dracs de Valls, Pacs del Penedès, Montornès del Vallès, Ordal, Moja, les Cabanyes, Santa Margarida de Montbui, Reus, Santa Fe del Penedès, el Bou de Foc del Vendrell, la Cabra de Reus, els dracs de Cubelles i Sant Jaume dels Domenys, la Quimera de Caldes de Montbui, el drac, la Polla i la cuca Matraca de Cervera, els dracs de Masquefa, Montblanc i Gaudiamus del Coll de Barcelona, el Cancerber de Canovelles, drac Rubricatus de Sant Boi de Llobregat i els dracs del Morell i Terrassa. Durant aquells primers deu anys el drac de Vilanova també havia estat convidat en una ocasió, però declinà la seva assistència.

Si voleu saber tota l'evolució del Tomb de Foc durant els seus primers anys us recomano que us llegiu l'article "Deu anys de Tomb de Foc" (publicat al Diari de Vilanova del 13 d'agost de 2004-<https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/>), on explico els detalls de la seva evolució durant la seva primera dècada de vida.

El que sí voldria deixar constància, ara que l'invent farà 30 anys, és de certes reflexions i alguns aspectes encara no explicats públicament sobre aquest acte, com ara he fet explicant els seus orígens.

Han passat moltes coses d'ençà d'aquella primera idea. A la Geltrú no havia existit fins aleshores un acte d'aquestes característiques, on es conjuminés el bestiari i el foc amb el marc arquitectònic del nucli i la foscor de la nit. Pel que es pot veure la idea estava encertada. Però el Tomb de Foc no es va quedar aquí. Va anar evolucionant. El jovent d'aleshores érem el motor de canvi, renovació, invenció i, perquè no dir-ho, trencament davant certes pors i immobilismes. Sí, érem atrevits, però també érem molt responsables. De fet encara ho som. En aquest sentit, després de la remodelació arquitectònica del castell de la Geltrú, que es va dur a terme a partir de mitjans dels anys 90, vam ser els primers en veure les possibilitats visuals que podien oferir les noves escales del castell. D'aquí que els dracs i bestiari es comencessin a exposar al pati i després baixessin per les escales amb focs de bengala, un foc visual que ajudava a emmarcar. Encara ara recordo com davant la meva proposta de crear una mena de personatge amb màscara (a cavall del bufó medieval i els follets de la nit), que esdevingués el fil conductor dels dracs i els acompanyés al llarg del seu recorregut, algú de la junta ho va menystenir. Però la tossuderia, energia i il·lusió podien més, i d'aquella idea embrionària sorgiren els quatre Elements, personatges que recordarien les funcions d'aquells quatre diablots històrics que hem anomenat anteriorment.

Però el salt qualitatiu i de concepte es donà, sobretot, en el període d'entre 2001 i 2005. Vam formar la Comissió del Tomb de Foc, persones joves de la junta del drac de la Geltrú que estàvem tot l'any treballant per aquest acte. Moltes de les nostres reunions s'esdevenien al mític Frankfurt Vilanova (ara desaparegut) i eren una explosió d'idees. Per nosaltres, ara vist en la distància del temps, el Tomb de Foc va ser la nostra particular escola, en la teoria i en la pràctica, de la festa al carrer, de la gestió cultural en aquesta tipologia d'actes i també per conèixer les possibilitats que et proporcionen certs espais. Jugar amb la part visual, amb la llum del foc i el fum de la pirotècnia, entendre el públic, la gent per on es posa, experimentar amb la participació popular, que hi hagi moments de tot, moments d'observar i moments d'entrar dins la festa i participar-hi. També vam experimentar el sentit artesanal, artístic i plàstic de la creació i l'autogestió dels materials festius, les nostres mans pastaven fang, ens embrutàvem els dits amb paper encolat i pintures, féiem màscares, llunes, estendards..., dibuixàvem nous personatges imaginaris, abillats amb textures de sacs i brandant torxes enceses, creàvem la imatge gràfica de l'acte i ja ens obsessionava la coherència visual de la comunicació, mitjançant cartells, fulletons, mocadors...i, sobretot, cuidar certa autogestió econòmica que ajudava a pagar l'acte (sempre la pirotècnia de qualitat ha estat un article costós). D'aquella Comissió anaren sorgint tots els nous personatges màgics i figures estrafolàries, les múltiples

accions de carrer, els simbòlics 9 minuts de representació..., perquè nosaltres ni volíem ni en sabíem de teatre, per nosaltres la introducció davant del castell era simplement això, una introducció visual i sonora per situar-nos, ambientar-nos i submergir-nos de ple dins l'acte, que tots plegats, colles de foc, personatges i gent ens uníssim en un tot col·lectiu de vivència participativa. Aquest era el motor, la vivència. Per això sempre ens inventàvem cada any per on podíem sortir, per on podíem anar, com un joc. I d'aquestes dèries anirien sorgint tota mena d'accions, encenent-se el campanar, apareixent un carro per la pujada del castell, fent baixar un ou des de dalt del campanar, obrint sorpresivament les portes laterals de l'església, encenent traques pels carrers..., i si tot havia començat des de la lluna i la foscor de la nit, doncs calia acabar de la millor manera possible: encenent la vida a cop de solstici de reciclatge amb roda de foc immensa i tridents de foc, que donaven la llum d'un migdia d'estiu en plena nit. I també obrint-se a la col·laboració d'altres entitats de la ciutat, com Endimari, que aleshores, entre d'altres coses, treballava el tema del nou circ contemporani.

I érem la mateixa gent, el mateixos joves, que vam intentar de renovar el calendari festiu de la Geltrú, amb noves propostes i idees. I sempre col·laborant amb l'Associació de Veïns.

És més, no en teníem mai prou, i va ser des del mateix nucli de jovent que es va promoure el canvi històric de proporcionar un nou drac de la Geltrú i conservar el drac de 1978 només per les sortides al nucli. I, evidentment, la seva estrena va ser al niu del Tomb de Foc, per ideologia i convicció, fent l'ullet als nous temps que venien, temps contemporanis del segle XXI. I pel que es pot veure, en això tampoc no anàvem errats. El temps ens ha donat la raó, però, tot sigui dit, ens va costar força i hem hagut de pagar molts i molts peatges. Perquè ja se sap que qui obre camí, i més en aquesta ciutat, rep totes les hòsties i punxades d'esbarzers i ortigues.

Del que ha anat passant des del 2006 fins l'actualitat, ja seran uns altres, els qui ho han anat gestionant, que expliquin com ha anat tot plegat. Del que sí estem segurs és que els orígens i les deu primeres edicions del Tomb de Foc serviren per posar les bases sòlides pel futur.

Heribert Masana i Soler
Maig de 2025